

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

ВАРГА ЛЕСЯ ІВАНІВНА

УДК 364.08:316.47+37:004.031.432(043.3)

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Рівне – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Пальшкова Ірина Олександрівна,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
декан факультету початкового навчання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Шапран Ольга Іллівна,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди», завідувач
кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Гордуз Наталія Олександрівна
Закарпатський інститут післядипломної
педагогічної освіти,
завідувач кабінету дошкільної, початкової
та інклюзивної освіти.

Захист відбудеться «29» вересня 2017 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 47.053.01 у Рівненському державному гуманітарному університеті за адресою 33000, м. Рівне, вул. Степана Бандери, 12.

Із дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Рівненського державного гуманітарного університету (33000, Україна, м. Рівне, вул. Платова, 31).

Автореферат розіслано «28» серпня 2017 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. А. Гудовсек

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасні реалії динамічного інформатизованого суспільства активізують пошук нових концептуальних підходів до розвитку освіти, науки, культури. В умовах переходу вищої школи до європейського освітнього простору особливої ваги набуває проблема формування високоерудованої, компетентної, творчої мовної особистості майбутнього вчителя-словесника. У Законі України «Про вищу освіту» визначено вимоги до професійної компетентності вчителя, а в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 рр. наголошено на тому, що «сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а і здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян». Це також підкреслено в «Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти», «Концепції мовної освіти в Україні», «Державному стандарті мовної освіти у вищій школі».

Під час навчання у вищій школі формування комунікативної культури майбутніх учителів має інтегративний характер загальної та професійно-педагогічної культури. Комунікативна культура особистості – органічний структурант професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя, розвиток якого стає можливим лише в разі глибинного осмислення значущості освітніх процесів у динаміці світового культурного простору, усвідомлення цілісної єдності культурного розмаїття в освіті, способів використання напрацювань світової педагогічної культури в ході підготовки майбутніх учителів згідно з вимогами сьогодення. З огляду на посилення ролі комунікації в нинішньому суспільстві, постає беззаперечно нагальною доцільність звернення уваги на феномен формування комунікативної культури особистості майбутнього вчителя у процесі його фахової підготовки.

Проблеми комунікації майбутнього вчителя обґрунтовано в багатьох працях різних напрямів, як-от теоретично-методологічні основи професійного спілкування (В. Киричук, В. Семиченко, Т. Титаренко, й ін.); формування комунікативних умінь і навичок (О. Абдуліна, З. Білоусова, В. Кан-Калик й ін.); способи комунікативної підготовки (О. Березюк, В. Наумов й ін.); культура педагогічного спілкування (В. Грехньов, Т. Гриценко, С. Омельченко, Ю. Пелех й ін.); формування комунікативних якостей мовлення (О. Беляк, А. Богуш, І. Варнавська, В. Пасинок й ін.); формування комунікативної компетентності (О. Аршавська, О. Беляєв, А. Богуш, Н. Волкова, Н. Гез, А. Годлевська, О. Шапран й ін.).

У педагогічній науці накопичено вагомий досвід підготовки майбутнього вчителя до комунікативної діяльності: структуру комунікативної компетентності майбутнього вчителя досліджували Н. Бібік, Н. Волкова, С. Петрушин й ін.; формуванню комунікативної культури вчителя присвячено роботи Н. Гез, Т. Голанд, Т. Гоффманн тощо.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що особливості формування комунікативної культури витлумачено

здебільшого в руслі розвитку комунікативної компетентності випускників ВНЗ. На окресленому питанні зосереджено увагу в студіях А. Богуш, О. Бодальова, О. Киричука, Н. Коломинського, Н. Тарасевич й ін. Окремі дослідження стосуються розроблення системного підходу до формування комунікативних умінь (В. Каплінський, І. Риданова, Л. Савенкова), вивчення взаємозв'язку комунікативних умінь із культурою – комунікативною (В. Полторацька), педагогічною (М. Васильєва, І. Пальшкова), загальною (О. Рудницька).

У психолого-педагогічній науці на сьогодні недостатньо праць, що розкривають особливості формування комунікативної культури майбутнього вчителя. Водночас у практиці професійної підготовки майбутніх учителів зафіксовано низку суперечностей між:

- посиленими вимогами суспільства до вчителя, спроможного фахово спілкуватись, і професійно-педагогічним рівнем комунікативної культури дипломованих фахівців;

- потребою розвитку комунікативної культури майбутнього вчителя у ВНЗ і неналежним ступенем розроблення педагогічних умов і технологій її становлення;

- дидактичними ресурсами фахових дисциплін у руслі становлення комунікативної культури вчителя та недостатнім рівнем їхнього застосування в практиці фахової підготовки майбутніх учителів.

Практична необхідність, недостатнє наукове розроблення та соціальна значущість зазначеної проблеми зумовили вибір теми дисертації: **«Формування комунікативної культури майбутнього вчителя засобами інтерактивних технологій».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації входить до плану науково-дослідної роботи кафедри педагогічних технологій початкової освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» – «Система моніторингу навчальної роботи в процесі підготовки вчителів початкових класів» (державний реєстраційний номер 0109U000190). Тему дослідження затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 2 від 16 грудня 2014 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов формування комунікативної культури майбутнього вчителя засобами інтерактивних технологій.

Відповідно до мети дослідження сформульовано такі **завдання**:

- 1) з'ясувати сутність і структуру феномену «комунікативна культура майбутніх учителів», уточнити поняття «інтерактивні технології», «комунікативна культура» у психолого-педагогічних дослідженнях;

- 2) визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій;

- 3) науково обґрунтувати педагогічні умови формування комунікативної

культури майбутнього вчителя засобами інтерактивних технологій;

4) розробити й апробувати модель та експериментальну методiku формування комунікативної культури майбутнього вчителя засобами інтерактивних технологій;

5) здійснити експериментальну перевірку ефективності педагогічних умов формування комунікативної культури майбутнього вчителя засобами інтерактивних технологій.

Об'єкт дослідження – професійно-комунікативна підготовка майбутніх учителів у вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження – зміст та експериментальна методика формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій.

На різних етапах дослідження використано такі **методи**:

– *теоретичні* – вивчення, аналіз, синтез, узагальнення та систематизація філософської, психологічної та педагогічної літератури з порушеної проблеми, а також вітчизняного й зарубіжного досвіду її вирішення; інтерпретація, узагальнення, класифікація, конкретизація – для з'ясування сутності поняття «професійно-комунікативна компетентність»; синтез, абстрагування, прогнозування, моделювання – для виокремлення необхідних компонентів моделі формування професійної комунікативної компетентності;

– *емпіричні* – анкетування, інтерв'ювання, бесіда, спостереження, тестування, контент-аналіз, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний) – для перевірки гіпотези дослідження;

– *математичні* – якісний і кількісний аналіз, інтерпретація отриманих результатів; методи математичної статистики – для підтвердження вірогідності отриманих відомостей.

Наукова новизна дослідження:

– *уперше науково обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій (професійна спрямованість змісту фахових дисциплін у формуванні комунікативної культури майбутніх учителів; забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі «викладач – студент» для формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій; моделювання професійно спрямованих ситуацій для формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій); з'ясовано сутність і структуру феномену «комунікативна культура майбутніх учителів»; диференційовано компоненти (ціннісно-орієнтаційний, емоційно-особистісний, мовленнєво-комунікативний, інтерактивно-діяльнісний), критерії (ціннісний, особистісний, мовленнєвий, інтерактивний) і їхні показники; схарактеризовано рівні сформованості комунікативної культури майбутніх учителів (низький, середній і високий); розроблено модель формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій;*

– *подальшого розвитку й конкретизації* набула професійно-комунікативна підготовка майбутніх учителів засобами інтерактивних

технологій.

Практичне значення одержаних результатів дослідження аргументовано розробленням діагностувальної й експериментальної методик формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій; підготовкою програми спецкурсу «Основи формування комунікативної культури студента»; тренінгу «Комунікативна культура – умова успішної діяльності майбутніх учителів», апробацією факультативу «Кейс-ситуації як інтерактивний метод формування морально-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів», створенням інтерактивних і тренінгових вправ, завдань-ситуацій, тематики ділових і рольових ігор, навчальних диспутів і дискусій.

Матеріали дослідження може бути використано викладачами в процесі підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах України. До розробленого спецкурсу «Основи формування комунікативної культури студента» доцільно апелювати під час викладання фахових дисциплін; організації самостійної та науково-дослідницької роботи студентів; для підвищення методичного рівня викладачів.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Мукачівського державного університету (акт про впровадження № 2958 від 23.12.2016 р.), Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт про впровадження № 3309/24 від 29.12.2015 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (акт про впровадження № 01/10-816 від 21.09.2015 р.), Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка (акт про впровадження № 2034 від 08.12.2016 р.).

Достовірність основних висновків дисертації вмотивована теоретико-методологічним обґрунтуванням її базисних положень; застосуванням комплексу методів, адекватних до мети й завдань, об'єкта та предмета дослідження; репрезентативністю експериментальної вибірки, тривалістю та широтою педагогічного експерименту; результатами експериментальної перевірки сформульованої гіпотези, можливістю відтворення перебігу експериментальних процесів; застосуванням сучасних методів математичної статистики на всіх етапах дослідницько-експериментальної роботи; досягнутою ефективністю експериментальної роботи; упровадженням результатів наукового пошуку в навчальний процес педагогічних університетів України.

Апробацію результатів дисертації проведено у процесі педагогічного експерименту, а також у ході оприлюднення теоретичних і практичних висновків та узагальнень під час виступів на таких конференціях: міжнародних: «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2014 р.), «Інноваційні вектори сучасної початкової освіти» (Одеса, 2013 р.), «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін» (Суми, 2015 р.); «Сучасна початкова освіта: традиції, інновації та перспективи» (Херсон, 2015 р.), «Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики» (Переяслав-Хмельницьки), «Проблеми сучасного підручника» (Київ, 2015р.), «Модернізація педагогічної освіти:

виклики XXI століття» (Київ, 2016 р), «Інновації в сучасній науці» (Київ, 2016); *всеукраїнських* – «Інноваційні підходи до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів» (Київ, 2014р.), «Моделювання організаційних форм навчання в початковій школі у контексті компетентісного підходу» (Переяслав-Хмельницький, 2015 р.), «Реалії та перспективи євроінтеграційного розвитку післядипломної педагогічної освіти України» (Ужгород, 2015 р.).

Публікації. Зміст і результати дисертації відображено в 10 одноосібних публікаціях автора, із них – 7 статей у фахових виданнях, які відображають основні результати дослідження, із них 1 стаття – у закордонному виданні, 2 – апробаційного характеру, 1 стаття, яка додатково відображає результати дисертації.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (253 найменування, із них – 16 іноземними мовами), 18 додатків на 88 сторінках. Загальний обсяг дослідження становить 298 сторінок, основний текст викладено на 179 сторінках. Робота містить 11 таблиць, 12 рисунків, які розміщено на 16 окремих сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, окреслено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання та методи дослідження, аргументовано наукову новизну одержаних результатів, їхнє практичне значення, подано відомості про апробацію і впровадження результатів роботи.

У першому розділі «**Теоретичні засади формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій**» репрезентовано основні категорії і поняття роботи, зокрема «культура», «комунікативна культура». Унаслідок проведеного аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури виокремлено підходи до трактування змістового наповнення досліджуваних понять і зроблено висновок про неоднотайність у поглядах учених на сутність обраного для аналізу утворення.

Останнім часом підготовлено низку студій, у яких фокусовано увагу на проблемі формування комунікативної культури (А. Богуш, В. Бондар, Н. Волкова, Д. Годлевська, С. Грехньов, С. Дорошенко, В. Кан-Калик, І. Комарова, О. Леонтьєв, А. Мудрик, Б. Паригін, Н. Путільовська, В. Садова, І. Тимченко, Т. Туркот й ін.). Попри беззаперечну важливість цих досліджень, розроблення проблеми формування комунікативної культури майбутнього вчителя є недостатнім, потребують обґрунтування її структурні компоненти з огляду на нові підходи до процесу навчання, необхідність уточнення критеріїв і показників сформованості комунікативної культури.

Загалом поняття «культура» розглядають як сукупність матеріальних і духовних надбань, створених людиною в процесі діяльності (Є. Боголюбова, А. Бурячок, П. Доценко, С. Ожегов, І. Францев, В. Шишкарук та ін.). Шляхом опрацювання психолого-педагогічної літератури підсумовано, що

комунікативна культура – це складник загальної культури особистості. Поняття «культура» витлумачують як складний соціальний феномен, який стосується практично всіх аспектів суспільного й індивідуального життя людини (М. Каган, Л. Хоружа, П. Гуревич).

Відповідно до результатів теоретичних пошуків та аналізу емпіричного досвіду цілісності процесу формування комунікативної культури майбутніх учителів можна досягнути шляхом реалізації таких основних підходів – культурологічного, діяльнісного, критеріального.

Комунікативну культуру педагога можна уявити як складний соціально-педагогічний феномен, який утворений з кількох взаємопов'язаних компонентів (комунікативні настанови, знання, комунікативні вміння, реалізація яких можлива за певних умов і які залежать від зовнішніх умов і внутрішніх чинників).

На основі аналізу науково-методичної літератури й дисертацій запропоновано авторську дефініцію досліджуваного поняття. «Комунікативна культура майбутнього вчителя» – складна інтегральна характеристика особистості, що синтезує особливості професійного спілкування вчителя (перцептивні, комунікативні, інтерактивні) й детермінована його ціннісними орієнтаціями й установками. Вона маркує здатність виявляти особистісні риси фахівця, адекватно сприймати поведінку суб'єктів спілкування, налагоджувати продуктивні міжособистісні стосунки, майстерно використовувати вербальні й невербальні засоби впливу фахово-комунікативної спрямованості, формувати сприятливий емоційний мікроклімат у колективі та довірливо-професійні стосунки.

У змісті комунікативної культури виокремлено такі взаємопов'язані структурні компоненти: ціннісно-орієнтаційний, емоційно-особистісний, мовленнєво-комунікативний, інтерактивно-діяльнісний.

Ціннісно-орієнтаційний компонент має вияв у знаннях особистості щодо спілкування, прийомів привертання та втримання уваги; здатності до емоційного регулювання поведінки, що полягає в уміннях зрозуміти позицію студента в спілкуванні, у сприйманні, розумінні й адекватному оцінюванні співрозмовника, володінні безконфліктними формами спілкування, об'єктивному оцінюванні та регулюванні свого емоційного стану.

Емоційно-особистісний компонент комунікативної культури регулює емоційний складник комунікативної підготовки студентів до професійної практичної діяльності.

Мовленнєво-комунікативний компонент комунікативної культури визначає комунікативну діяльність майбутнього вчителя; постає як набір мовних знань, мовленнєвих умінь і навичок, який реалізовує комунікативний аспект комунікативної культури.

Інтерактивно-діяльнісний компонент передбачає вияв комунікативної культури, апробованої в дії через інтерактивні технології та засвоєної особистістю як найбільш ефективний чинник впливу на учня.

На основі запропонованих компонентів диференційовано такі критерії, як: ціннісний, особистісний, мовленнєвий, інтерактивний. Ціннісний критерій пов'язаний із урахуванням системи ціннісних орієнтацій і смислових

настанов, які маркують спрямованість спілкування, притаманного майбутньому вчителю, спосіб вступу у взаємодію із суб'єктами спілкування. Особистісний критерій забезпечує сприятливе емоційне ставлення студента до професії майбутнього вчителя та її комунікативних засад. Мовленнєвий критерій комунікативної культури охоплює наявність системи комунікативних знань, умінь, навичок, а також вербальних і невербальних засобів спілкування; нормативність мовлення; дотримання етичних норм спілкування. Інтерактивний критерій прикметний взаємодією і співпрацею з комунікативним партнером, різними формами й засобами обміну та передавання інформації.

Для оцінювання комунікативної культури основоположним обрано рівневий підхід (низький, середній, високий).

З'ясовано, що процес професійної підготовки майбутніх учителів до формування комунікативної культури відбувається в умовах професійної підготовки у педагогічних вищих навчальних закладах. Важливою особливістю сучасних вищих навчальних закладів є спеціальна підготовка фахівців, адаптованих до умов інформаційного суспільства. Вищі навчальні заклади покликані досягнути головної мети – сформованої готовності висококваліфікованих спеціалістів до роботи в сучасних ринкових умовах.

Над розробленням інтерактивного навчання у вітчизняній педагогіці, з'ясуванням його особливостей працювали В. Євдокимов, М. Кларін, О. Комар, С. Литвиненко, Л. Пироженко, О. Пометун, І. Прокопенко, Р. Реванс, Т. Ремех, С. Сисоева, М. Скрипник, К. Стоун, Б. Тевлін та ін. Проблему інноваційної стратегії сучасної освіти студіюють вітчизняні й зарубіжні науковці: Т. Волоковська, О. Гудовсек, І. Дичківська, Т. Коляда, С. Лісова, Л. Овчаренко, В. Паламарчук, І. Підласий, Л. Хіхловський, J. Gardner, H. Klages, E. Petlak, S. Pokrivcakova, Z. Pietrasinski, A. J. Sowiński, P. R. Whitefield та ін.

Основу і зміст інноваційних освітніх процесів становить інноваційна діяльність, сутність якої полягає в оновленні педагогічного процесу, транспортуванні новоутворень до традиційної системи. Установлено, що інтерактивні технології – цілеспрямований системний набір прийомів, засобів організації навчальної діяльності, що охоплює весь процес навчання від окреслення мети до одержання результатів, сприяє, тому, що в майбутніх учителів виникає потреба обмінюватися думками, ідеями, пропозиціями, а викладач стає організатором спільної діяльності, ділової співпраці. Порівняльний аналіз поглядів на розуміння й трактування поняття «інтерактивне навчання» слугує підставою для формулювання дефініції: інтерактивне навчання – це спільна активно-пошукова пізнавальна діяльність педагогів (викладачів) і студентів у процесі навчання, в основі якої лежить взаємодія, діалог, взаємонавчання. Засобом такої діяльності слугує комунікація. Комунікацію кваліфікують як здатність до спілкування, що розвивається протягом життя й діяльності особи в соціальній групі. Під інформацією розуміють нові відомості, що можуть бути використані людиною для вдосконалення її діяльності й поповнення знань. У ході наукового пошуку зафіксовано наявність суміжної дефініції поняття. Інформацію в комунікації

характеризують як повідомлення про факти, події, процеси, що відбуваються в комунікації, які оформлюють і передають за допомогою вербальних та невербальних засобів.

Підсумовано, що методи інтерактивного навчання майбутніх учителів – це система способів цілеспрямованої міжсуб'єктної взаємодії педагога (викладача) і студентів, які спрямовані на вирішення навчально-виховних завдань фахової підготовки в процесі навчально-пізнавальної діяльності вищого навчального закладу.

Зазначено, що інтерактивність – це здатність людини активно впливати на зміст, зовнішній вигляд і тематичну спрямованість комп'ютерної програми або електронних ресурсів; можливість професійно спілкуватися, висловлювати свої думки й дізнаватися думки партнерів по спілкуванню.

У другому розділі **«Експериментально-дослідницька робота з формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій»** схарактеризовано організацію експериментального дослідження; проаналізовано результати констатувального етапу експериментальної роботи; доведено результативність упровадження експериментальної моделі формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій і вивчено її ефективність.

Педагогічний експеримент було проведено на базі Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» та педагогічного факультету Мукачівського державного університету (324 студенти, 56 викладачів). Отримані в ході дослідження результати та їхній аналіз слугували підставою для висновку про суттєве переважання низького (23,3 %) та середнього (62,6 %) рівнів сформованості комунікативної культури майбутніх учителів. Це детерміновано низкою обставин: студенти педагогічних університетів не мають чіткого уявлення про сутність, зміст, структурні компоненти, показники й рівні вияву комунікативної культури; більша частина студентів не володіє навичками об'єктивного аналізу й оцінювання своїх комунікативних умінь і навичок, потребує допомоги в професійній діяльності, не користується новітніми технологіями тощо.

Логіка викладу констатувального експерименту вмотивувала доцільність визначення педагогічних умов формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій. Серед педагогічних умов, що сприяють успішній організації процесу формування комунікативної культури майбутніх учителів у вищій педагогічній школі, виокремлено такі, як професійна спрямованість змісту фахових дисциплін у процесі формування комунікативної культури майбутніх учителів; забезпечення особливих умов суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі «викладач – студент» у процесі формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій; моделювання професійно спрямованих ситуацій для формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій.

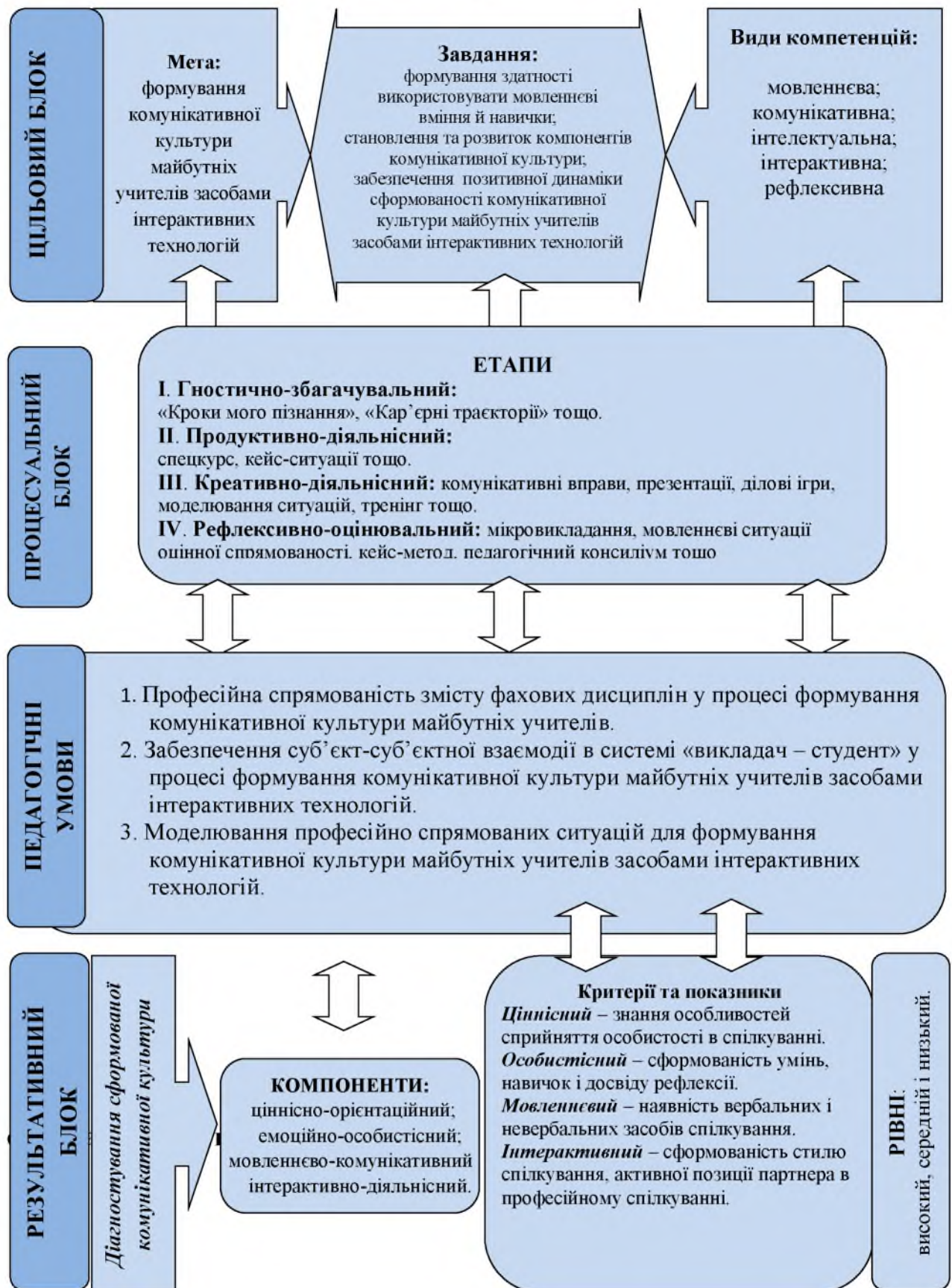

Рис. 1. Модель формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій

У ході дослідження створено цілісну модель формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних

технологій (рис.1). Розроблена модель формування комунікативної культури становить собою струнку систему взаємопов'язаних педагогічних умов, принципів, змісту й результатів (рівнів: низького, середнього, високого), різноманітних взаємин викладачів і студентів у процесі підготовки майбутніх учителів.

Структура моделі зумовлена проблемою дослідження та дає змогу простежити динаміку й різні аспекти педагогічної реальності. До основних блоків моделі належить цільовий, процесуальний, результативний. Модель пояснює і загалом фіксує уявлення про теоретичну концепцію формування комунікативної культури, сприяє теоретичному обґрунтуванню та побудові основних етапів підготовки майбутнього вчителя.

Запропоновану модель формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій можна оцінювати як інструмент оптимізації їхньої професійної підготовки для підвищення рівня професійної майстерності. У побудованій моделі процес упровадження інтерактивних технологій у навчальний процес представлено як цілісну систему взаємопов'язаних елементів, що утворюють стійку єдність.

Перевірка педагогічних умов і впровадження експериментальної методики інтерактивних технологій у процесі формування комунікативної культури студентів виступала метою проведення формувального етапу експерименту. Під час організації цього етапу експериментального дослідження взято до уваги, що формування комунікативної культури майбутніх учителів неможливе без систематичної, цілеспрямованої підготовки в межах навчальних курсів. З огляду на складність завдання і те, що традиційні дисципліни дають змогу лише частково реалізувати окремі аспекти проблеми формування комунікативної культури, розроблено експериментальну навчальну програму з формування комунікативної культури майбутніх учителів.

Формувальний експеримент реалізовували впродовж чотирьох етапів. На *першому етапі (гностично-збагачувальному)* студенти одержували відомості про комунікацію, її можливості й функції в навчальному процесі, структуру та вимоги, від дотримання яких залежить її ефективність. У дослідницькій програмі було передбачено введення в лекції та семінарські заняття завдань із моделювання комунікативних ситуацій, мовленнєво-ситуативних задач.

Другий етап (продуктивно-діяльнісний) присвятили стимулюванню студентів до комунікативної діяльності. Уміщений у навчальні плани спецпрактикум мав таку структуру: теоретичні передумови інтерактивного навчання; зміст і структура діяльності вчителя; принципи й умови використання інтерактивних завдань із учнями; методика та технологія сучасного комунікативного навчання. На цьому етапі оперували мультимедійними засобами (високоякісною графікою й анімацією, відео- і звуковим супроводом, маніпулюванням і гармонійним інтегруванням інформації зі стилів спілкування).

На *третьому етапі* формувального експерименту (*креативно-діяльнісний*) студенти відтворювали набуті знання та інформацію в

комунікативному режимі, зокрема на заняттях-дебатах; заняттях-дискусіях в стилі телевізійного ток-шоу; у ході ділових ігор; імітаційних ігор; під час застосування кейс-методу, веб-квестів; організації комунікативних тренінгів; формування портфоліо, розроблення проектів, роботи у фокус-групах.

На четвертому етапі формувального експерименту (*рефлексивно-оцінювальний*) студенти навчалися створювати діалоги різних функційних типів (макродіалоги, мікродіалоги, полілоги), як-от і під час проведення кейсу «Професійна комунікативна діяльність педагога», тренінгу «Комунікативна культура – умова успішної діяльності вчителя», імітаційних ігор «Сам собі режисер», «Відтворю світ», «Життя», ділових ігор «Переговори», «Знайомство», «Контакт», «Ділова пропозиція», факультативу «Кейс-ситуація як інтерактивний метод формування мотиваційно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів», а також із залученням інтерактивних методів навчання (мультимедійні презентації, телеконференція, використання аудіовізуальних засобів), брейнстормінгу.

У дослідженні теоретично обґрунтовано й розроблено напрями формування комунікативної культури студентів, які вможливають реалізацію сукупності педагогічних умов, і впроваджено спецкурс для студентів «Основи формування комунікативної культури студента». Практиковано роботу з групами, тренінги зі спілкування, самостійну діяльність студентів, захист проектів, розв'язання педагогічних ситуацій, виконання творчих завдань, комунікативних вправ у період педагогічної практики. Схарактеризовано методи діагностування компонентів підготовки до формування комунікативної культури в навчально-виховній діяльності.

Під час формувального етапу педагогічного експерименту перевірено результативність сукупності педагогічних умов, змістових компонентів комунікативної культури, що забезпечують дієвість процесу її формування.

Дослідницько-експериментальну програму було реалізовано за допомогою низки інтерактивних технологій, спрямованих на оптимізацію наукового пошуку, формування вмінь і навичок комунікативної культури та розвиток рефлексії в студентів. Опрацювання спецкурсу мало на меті засвоєння студентами за допомогою сучасних інтерактивних технологій таких основних понять, як мета, зміст, форми та методи комунікативної культури, вироблення в них умінь і навичок розв'язувати педагогічні ситуації, моделювати заняття із застосуванням комунікативних ситуацій, проводити навчальну роботу, а також формування потреб самооцінювання, саморозвитку, самовиховання. У ході реалізації програми також було запропоновано систему та введено додаткову інформацію до курсів «Загальна педагогіка», «Методика виховної роботи», «Історія педагогіки», «Освітні технології», «Вступ до спеціальності», яка охоплювала теми лекцій і семінарів із проблем формування в майбутніх учителів комунікативної культури.

Формувальний експеримент передбачав використання різноманітних форм роботи зі студентами, серед яких і тематичні бесіди й бесіди за «круглим столом», дискусії, ігри, конкурси, тренінги, вікторини, захист творчих проектів тощо.

Під час дослідницько-експериментальної роботи було переконливо доведено, що розроблена модель, реалізована за сукупності певних педагогічних умов, стимулювала динаміку зростання рівнів сформованості комунікативної культури студентів – від низького до більш високого (табл. 1). Цілеспрямованість і систематичність фахової підготовки, детерміновані дотриманням описаної та експериментально перевіреної сукупності педагогічних умов її організації, забезпечили керованість і результативність процесу формування комунікативної культури під час застосування інтерактивних технологій.

Таблиця 1

Критерії та рівні сформованості комунікативної культури студентів ЕГ і КГ

Рівні сформованості	Критерії сформованості комунікативної культури															
	Інтерактивний				Ціннісний				Особистісний				Мовленнєвий			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	ДЕ	ПЕ	ДЕ	ПЕ	ДЕ	ПЕ	ДЕ	ПЕ	ДЕ	ПЕ	ДЕ	ПЕ	ДЕ	ПЕ	ДЕ	ПЕ
Високий	48	62	46	97	80	91	81	99	68	75	70	104	33	62	35	76
	21	27	20	42	35	40	35	43	30	33	30	45	14	27	15	33
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Середній	62	80	63	91	101	116	105	123	90	98	92	105	68	84	70	124
	27	35	27	39	44	51	45	53	39	43	40	45	30	37	30	53
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Низький	118	86	123	44	47	21	46	10	70	55	70	23	127	82	127	32
	52	38	53	19	21	9	20	4	31	24	30	10	56	36	55	14
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Усього респондентів	100 %		100 %		100 %		100 %		100 %		100 %		100 %		100 %	
	228 студ.		232 студ.		228 студ.		232 студ.		228 студ.		232 студ.		228 студ.		232 студ.	

Після експерименту зафіксовано суттєву різницю на низькому рівні сформованості комунікативної культури студентів КГ та ЕГ: інтерактивний критерій – КГ– 38%, ЕГ – 19%; ціннісний критерій – КГ – 9%, ЕГ – 4%; особистісний критерій – КГ – 24%, ЕГ – 10%; мовленнєвий критерій – КГ– 36%, ЕГ – 14%.

Унаслідок покомпонентного аналізу сформованості комунікативної культури засобами інтерактивних технологій визначено, що відбулися суттєві позитивні зміни наприкінці експерименту порівняно з його початком. Зростання загальної кількості студентів із достатнім і високим рівнями окремих компонентів комунікативної культури, зменшення кількості студентів, які мають середній і низький рівні, слугують підставою для висновку про позитивну динаміку загального стану сформованості комунікативної культури в студентів експериментальних груп.

Отже, порівняльний аналіз характеристик, покладених в основу процесу підготовки майбутнього вчителя до формування комунікативної культури засобами інтерактивних технологій і зафіксованих у студентів контрольних та експериментальних груп під час констатувального й діагностувального етапів

експерименту, дав змогу підтвердити ефективність реалізованих умов підготовки майбутнього вчителя до формування комунікативної культури.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано теоретичне узагальнення та вирішення наукової проблеми формування комунікативної культури майбутнього вчителя засобами інтерактивних технологій.

Результати проведеного дослідження підтвердили основні положення дисертації та послугували підставою для концептуальних **висновків**.

1. Досліджено генезу проблеми формування комунікативної культури майбутнього вчителя засобами інтерактивних технологій; уточнено, що термін «культура» означає ступінь розвитку особистості, її творчих сил і здібностей. Виконано експлікацію терміна «комунікація» як передання інформації від однієї системи до іншої за посередництва спеціальних матеріальних носіїв, сигналів; терміна «інформація» – як змістовного відображення об'єктивних і суб'єктивних процесів, явищ і предметів Всесвіту; терміна «комунікативна культура» – як складного педагогічного феномену, що містить кілька взаємопов'язаних компонентів (комунікативні установки, знання, комунікативні вміння, реалізація яких можлива за певних умов і які залежать від зовнішніх умов і внутрішніх чинників). Поняття «комунікативна культура майбутнього вчителя» витлумачено як складне інтегральне явище, що синтезує особливості професійного спілкування вчителя (перцептивні, комунікативні й інтерактивні), детерміноване його ціннісними орієнтаціями й установками, маркує здатність виявляти особистісні риси фахівця, адекватно сприймати поведінку суб'єктів спілкування, налагоджувати продуктивні міжособистісні стосунки з ними, майстерно використовувати вербальні та невербальні засоби впливу фахово-комунікативної спрямованості, формувати сприятливий емоційний мікроклімат у колективі та довірливо-професійні стосунки.

У дослідженні уточнено значення наповнення поняття «інтерактивні технології», яке схарактеризовано як цілеспрямований системний набір прийомів, засобів організації навчальної діяльності, що охоплює весь процес навчання – від окреслення мети до отримання результатів, сприяє появі в майбутніх учителів потреби обмінюватися думками, ідеями, пропозиціями за умови організації викладачем спільної діяльності та ділової співпраці.

Виокремлено й конкретизовано види, форми, методи, прийоми та засоби інтерактивних технологій, що уможливають спільну активно-пошукову пізнавальну діяльність педагогів (викладачів) і студентів у процесі навчання підґрунтям якої виступає взаємодія, діалог, взаємонавчання.

2. Описано структуру та взаємопов'язані компоненти комунікативної культури майбутніх учителів: ціннісно-орієнтаційний (охоплює ціннісні орієнтації, систему норм поведінки особистості, що впливає на формування та розвиток її комунікативної культури, регулює поведінку); емоційно-особистісний (складники: рефлексія, емпатія, емоційна, чуттєва, мовна реалізація); комунікативно-мовленнєвий (комунікативні знання, вміння та навички, мова вербальна та невербальна), інтерактивно-діяльнісний

(потреба самовдосконалення, саморозвитку, самоосвіти, комунікативної культури). Запропоновано основні критерії комунікативної культури майбутніх учителів, за якими відбуватиметься процес формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій: ціннісний, показниками сформованості якого є знання особливостей спілкування, уміння оцінювати партнера по спілкуванню, володіння безконфліктними формами спілкування; особистісний з такими його показниками сформованості, як вияв і контроль рефлексії й емпатії; мовленнєвий, де показниками сформованості є висловлення своїх думок і почуттів за допомогою вербальних і невербальних засобів спілкування, комунікативна взаємодія; інтерактивний, для якого вимоги комунікативної культури, стиль спілкування, активна комунікативна позиція виступають показниками сформованості.

Розвиток комунікативної культури передбачає наявність кількох її рівнів, які відрізняються за ступенем вияву показників і способом їхньої взаємодії, а саме – високого, середнього та низького.

3. Науково обґрунтовано педагогічні умови формування комунікативної культури майбутнього вчителя засобами інтерактивних технологій. До педагогічних умов, які сприяють успішній організації процесу формування комунікативної культури майбутніх учителів у вищій педагогічній школі, належать такі: професійна спрямованість змісту фахових дисциплін у процесі формування комунікативної культури майбутніх учителів як цілеспрямований процес передавання, засвоєння знань щодо механізмів, правил, норм спілкування, специфіки професійної діяльності й активне становлення особистості майбутнього фахівця, реалізація професійних якостей, здібностей, комунікативних умінь і навичок у процесі навчання у вищій; забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі «викладач – студент» у процесі формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій уможливило констатацію про відповідність обраного підходу й узгодженість його змісту із поставленою метою й завданнями дослідження – підвищення рівня сформованості комунікативної культури майбутніх учителів; моделювання професійно спрямованих ситуацій для формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій як найбільш адекватного способу пошуку оптимального виконання поставлених завдань, що дає змогу відтворити цілісність об'єкта та спрогнозувати його перспективи.

4. Створено модель формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій. Її змістовим наповненням слугують методологічні підходи, принципи, педагогічні умови, а також зміст фахової, професійно-педагогічної підготовки студентів, інтерактивні методи, засоби й форми організації навчання у вищій школі.

Розроблено й апробовано експериментальну методику формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій, що охоплює чотири етапи процесуального блоку моделі: гностично-збагачувальний, продуктивно-діяльнісний, креативно-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний.

Упроваджено навчальну програму з формування комунікативної культури майбутніх учителів, тренінг «Комунікативна культура – умова успішної діяльності вчителя», факультатив «Кейс-ситуація як інтерактивний метод формування мотиваційно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів». Використано комплекс інтерактивних технологій (мультимедійні, квест-метод, ігрові ситуації, комунікативні завдання, портфоліо, захист проєктів, тренінг, презентації, брейнстормінг, ігри тощо), послідовно описано процес формування досліджуваного феномену; удосконалено зміст фахових і психолого-педагогічних дисциплін.

5. Унаслідок експериментальної перевірки розробленої та впровадженої системи спостережено статистично значущу динаміку якісних і кількісних змін рівнів сформованості комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій і за окремими компонентами, і цілісно. За результатами дослідницько-експериментальної роботи в експериментальних групах констатовано про суттєве зростання рівня комунікативної культури студентів після завершення застосування експериментальної методики порівняно з його початком. Результати проведеного формувального й контрольного експериментів унаочнюють вищий рівень сформованості комунікативної культури студентів експериментальних груп порівняно із студентами контрольних, а відтак підтверджують істинність окресленої наукової гіпотези.

Викладені в дисертації результати й висновки не вичерпують усіх аспектів вирішення проблеми формування комунікативної культури майбутніх учителів шляхом упровадження освітніх технологій у навчально-виховний процес вищого освітнього закладу, що увиразнює її перспективність.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні результати дисертації

1. Varha L. The state of the development of future teachers communication culture by means of interactive technologies / L. Varha // *Modern tendencies in the pedagogical science of Ukraine and Israel: the way to integration*. – Issue №6. – Ariel, Israel, 2015. – p. 420–426
2. Варга Л. І. Визначення сутності поняття «комунікативна культура» в науковій літературі / Л. І. Варга // *Збірник наукових праць*. – Педагогічні науки. – Херсон : ХДУ, 2015. – Вип. 67. – С. 307–311.
3. Варга Л. І. Вплив інтерактивних технологій на формування комунікативної культури учителів / Л. І. Варга // *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал*. – Суми : СДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – № 4 (48). – С. 300–304.
4. Варга Л. І. Розвиток комунікативної культури майбутніх учителів у процесі інтерактивного навчання / Л. І. Варга // *Вісник Черкаського ун-ту*. – Серія: Педагогічні науки. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2015. – Вип. № 32 (365). – С. 32–36.
5. Варга Л. І. Особливості формування комунікативної культури майбутніх

учителів засобами інтерактивних технологій / Л. І. Варга // Наука і Освіта : науково-практичний журнал. – Одеса, 2015. – Вип. № 9. – С. 15–19.

6. Варга Л. І. Модель формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій / Л. І. Варга // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 55. – К., 2016. – С. 47–52.

7. Варга Л. І. Технології застосування інтерактивних технологій у формуванні комунікативної культури майбутніх вчителів / Л. І. Варга // Вісник Черкаського ун-ту. – Серія: Педагогічні науки. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2016. – Вип. № 18. – С. 18–24.

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Варга Л. І. Комунікативні ознаки культури мовлення / Л. І. Варга // Інноваційні вектори сучасної початкової освіти : матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції з проблем вищої освіти і науки (м. Одеса, 19–20 вересня 2013 р.). – Одеса, 2013. – С. 68–70.

9. Варга Л. І. Структурні компоненти комунікативної культури майбутнього вчителя / Л. І. Варга // Сучасна початкова освіта: традиції, інновації та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (19–20 березня 2015 р.). – Херсон: ХДУ, 2015. – С. 16–17.

Праці, які додатково відображають результати дисертації

10. Варга Л. І. Комунікативна культура як важлива складова загальної культури майбутніх учителів / Л. І. Варга // Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (26–27 березня 2015 р.). – Суми, 2015. – С. 42–44.

АНОТАЦІЇ

Варга Л. І. Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Рівненський державний гуманітарний університет. – Рівне, 2017.

Дослідження присвячено проблемі формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій. У роботі окреслено наукові підходи до трактування основних понять, а саме: «комунікативної культура», «комунікативна культура майбутніх учителів». Описано структуру комунікативної культури майбутнього вчителя; з'ясовано педагогічні умови її формування в процесі професійної підготовки. Виокремлено структурні компоненти діалогічної культури; визначено критерії та їхні показники; схарактеризовано рівні сформованості аналізованого феномену; деталізовано поняття «культура», «комунікативна культура». Подальшого розвитку набув зміст формування комунікативної культури майбутніх учителів.

Кількісний і якісний аналіз результатів експериментальної роботи підтвердив ефективність упровадження запропонованої методики та методичних рекомендацій щодо формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій. Розроблений

спецкурс «Основи формування комунікативної культури студента» мав на меті сприяти засвоєнню студентами основних понять щодо мети, змісту, форм і методів комунікативної культури за допомогою сучасних інтерактивних технологій; виробленню в них умінь і навичок розв'язувати педагогічні ситуації, моделювати заняття з використанням педагогічних ситуацій і проводити навчальну роботу; формуванню в майбутніх учителів потреби самооцінювання, саморозвитку, самовиховання.

Ключові слова: культура, комунікативна культура, підготовка майбутнього вчителя, модель формування комунікативної культури, інтерактивні технології.

Варга Л. И. Формирование коммуникативной культуры будущих учителей средствами интерактивных технологий. — Рукопись. Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 — теория и методика профессионального образования. — Ривненский государственный гуманитарный университет. — Ривне, 2017.

Исследование посвящено проблеме формирования коммуникативной культуры будущих учителей средствами интерактивных технологий. В работе очерчены научные подходы к трактовке основных понятий, а именно: «коммуникативная культура», «коммуникативная культура будущих учителей». Описана структура коммуникативной культуры будущего учителя; выяснены педагогические условия ее формирования в процессе профессиональной подготовки. Выделены структурные компоненты диалогической культуры; определены критерии и их показатели; охарактеризованы уровни сформированности анализируемого феномена; детализировано понятие «культура», «коммуникативная культура». Дальнейшее развитие приобрело содержание формирования коммуникативной культуры будущих учителей.

Количественный и качественный анализ результатов экспериментальной работы подтвердил эффективность внедрения предложенной методики и методических рекомендаций относительно формирования коммуникативной культуры будущих учителей средствами интерактивных технологий. Разработанный спецкурс «Основы формирования коммуникативной культуры студента» имел целью способствовать усвоению студентами основных понятий относительно цели, содержания, форм и методов коммуникативной культуры с помощью современных интерактивных технологий; выработке в них умений и навыков решать педагогические ситуации, моделировать занятие с использованием педагогических ситуаций и проводить учебную работу; формированию у будущих учителей потребности самооценки, саморазвития, самовоспитания.

Ключевые слова: культура, коммуникативная культура, подготовка будущего учителя, модель формирования коммуникативной культуры, интерактивные технологии.

Varha L. Forming of Communicative Culture in Future Teachers by Means of Interactive Technologies. — Manuscript.

The thesis for the candidate's degree in Pedagogics. – Specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Rivne State University of Humanities. – Rivne, 2017.

The research deals with the problem of formation of communicative culture in future teachers by means of interactive technologies.

In the thesis on the basis of summarizing of philosophical, psychological and pedagogical sources there have been indicated some scientific approaches to the interpretation of the key concepts, such as: “communicative culture”, “communicative culture in future teachers” (communicative culture of a primary school teacher is considered as a complex integral phenomenon, that synthesizes the features of professional communication of a teacher (perceptive, communicative and interactive) and determined by its value orientations and attitudes, expressed through the ability to identify the personality traits of a specialist, to adequately perceive the behavior of the subjects of communication, to establish productive interpersonal relationships with them, to skillfully use verbal and non-verbal means of influence of professional-communicative orientation, to form a favorable emotional microclimate in the collective and trust-professional relations).

The structure of the communicative culture in future teacher has been described (general culture is considered as erudition, high level of spiritual, aesthetic, moral interests and inquiries in the society and the humanitarian culture is considered as the totality of features and professional qualities, values, attitudes and skills); the pedagogical conditions of its formation in the process of professional training have been determined (professional orientation of the content of professional disciplines in the formation of the communicative culture in future teachers; ensuring the subject-subject interaction in the system “teacher – student” in the formation of communicative culture in future teachers by means of interactive technologies; modeling professionally oriented situations for the formation of communicative culture in future teachers by means of interactive technologies).

The structural components of the dialogical culture (value-orientation, emotional-personal, communicative-speech, interactive-activity) have been clarified; their criteria (value, personality and language) and their indicators have been determined; the levels of formation of the analyzed phenomenon (high, medium, low) have been characterized; the key concepts of “culture”, “communicative culture” have been elaborated. The contents of formation of communicative culture in future teachers acquired its further development.

The quantitative and the qualitative analysis of the results of the experimental work confirmed the effectiveness of the implementation of the proposed methodology and methodical recommendations for the formation of communicative culture in future teachers by means of interactive technologies.

The research and experimental program has been implemented with the help of various interactive technologies that optimized scientific research, formation of skills and abilities of communicative culture. The integral model that involves the formation of communicative culture of future teachers by means of interactive technologies has been worked out.

The constructed model of forming communicative culture is presented as a harmonious system of interrelated pedagogical conditions, principles, content and

results (levels: low, medium, high), and different relations between teachers and students in the process of training of future teachers. Target, process, productive blocks belong to the basic ones of the model. In the constructed model, the process of implementing of interactive technologies into the learning process is presented as a coherent system of interrelated elements that form a sustainable unity.

The directions of the formation of communicative culture in students that make it possible to implement the totality of pedagogical conditions have been theoretically substantiated and developed, and a special course for students “The Fundamentals of Student's Communicative Culture” has been implemented.

The constructed special course was aimed to help students mastering the basic concepts regarding the purpose, content, forms and methods of communicative culture with the help of modern interactive technologies; to develop students' skills to solve pedagogical situations, to model education process using pedagogical situations; to form in future teachers need for self-evaluation, self-development, self-education.

The effectiveness of the presented pedagogical conditions, content components of communicative culture, to ensure the effectiveness of the process of the formation of this complex personal formation in future teachers in the process of their professional training has been proved.

Key words: culture, communicative culture, training of future teacher, the model of formation of communicative culture, interactive technologies.